

"Πρῶτός ἐστι καὶ δεύτερος": Η σχέση α' και β' ήχου στην Βυζαντινή Μουσική. Παράλληλη μαρτυρία "Αγιοπολίτη".

Πολλά φαινόμενα στην εκκλησιαστική μας μουσική φαίνονται σήμερα ανερμήνευτα και σκοτεινά. Περίεργες εναλλαγές ήχων, μέλη ανήκοντα στον τάδε ήχο να ψάλλονται εξολοκλήρου, πολλές φορές, στον δείνα ήχο, καταλήξεις των μελών σε βαθμίδες δύο, τρεις ή τέσσερις έξω ή έσω του αρχικού ίσου και πολλά άλλα, μας παραξενεύουν σήμερα και μυθοποιούν (για να μη πούμε, δαιμονοποιούν, σε πολλές περιπτώσεις) το οτιδήποτε έχει σχέση με το ψαλτικό μας παρελθόν.

Βασικό λάθος στην προσέγγιση αυτών των θεμάτων είναι, νομίζω, ή αντιμετώπισή τους και η "στανική" ερμηνεία τους (σαν να είμαστε υποχρεωμένοι να υποστηρίξουμε την μία ή την άλλη θέση και να είμαστε εμείς οι ερμηνευτές) με συγχρόνους όρους και λογικές σημερινές, που μάλλον απομακρύνουν από την αλήθεια και δημιουργούν ατυχή δεδικασμένα, αφού για να προβάλουμε το παρελθόν με φακούς σημερινούς, θα πρέπει αναγκαστικά να κάνουμε συγκερασμούς, συμψηφισμούς και απλουστεύσεις. Γιατί δεν μπορούμε νηφάλια να αντιμετωπίσουμε το κάθε τί με τα δεδομένα του καιρού του; Γιατί δεν μπορούμε να περιμένουμε να μας αποκαλυφθούν οι ερμηνείες σιγά-σιγά από τα παλαιά γραψίματα, μόνο πιέζουμε τις καταστάσεις για να προλάβουμε τους άλλους στο "νήμα" της δημοσιότητας;

Τα θέματα της παλαιογραφίας της Βυζαντινής Μουσικής, ειδικά, είμαστε πεπεισμένοι ότι χρειάζονται άλλη λογική. Πρέπει να αξιοποιούμε όσα δεδομένα έχουμε για κάθε θέμα με τρόπο αντικειμενικό, χωρίς δηλαδή συγκεκριμένα "θεωρητικά γυαλιά", αλλά με σεβασμό και τεταμένα αισθητήρια στα όσα μας προσφέρει και μας διδάσκει ένα κείμενο, θεωρητικό ή μουσικό, έτοιμοι ανά πάσα στιγμή να αναθεωρήσουμε, να αλλάξουμε αν χρειαστεί τον τρόπο σκέψης και να επαναπροσδιορίσουμε την οπτική μας γωνία, χωρίς δεσμεύσεις "σχολής", "παρελθόντος" κ.λπ., που βέβαιον είναι ότι θα θολώσουν τα μάτια μας, προς κάποια συγκεκριμένη κατεύθυνση πάντα. Η θεωρία της ψαλτικής δεν είναι (ούτε θα μπορούσε να είναι άλλωστε) ενιαία στον ρούν της ψαλτικής ιστορίας, αλλά πρέπει κάθε εποχή να εξετάζεται με τα δεδομένα της, όσα μας αποκαλύπτει η έρευνα. Και η αλήθεια μπορεί να μην είναι πάντα αυτή που θα μας άρεσε (ή θα μας βόλεψε ίσως).

Μετά την εισαγωγή αυτή, και έχοντας σκιαγραφήσει την λογική της ορθής, κατά την γνώμη μας, προσέγγισης στα ζητήματα της παλαιάς γραφής της Βυζαντινής Μουσικής, ξεκινούμε την ψηλάφηση ενός σπουδαίου θέματος που επιβιώνει μέχρι σήμερα ακολουθούμενο από πολλά ερωτηματικά και βιαστικές ερμηνείες και που αποδεικνύει το μεγάλο θεωρητικό μας έλλειμμα σε τέτοιους τομείς: Την σχέση α' και β' ήχου στα πλαίσια της βυζαντινής οκτωηχίας.

Ξεκινούμε με μία μαρτυρία από το σύγγραμμα "Αγιοπολίτης", συλλογή διδασκαλιών περί μουσικής του 12ου αι. που στην εισαγωγή του αποδίδει τα κείμενα αυτά στους Αγίους αδελφούς Ιωάννη τον Δαμασκηνό και Κοσμά, επίσκοπο Μαΐουμά. Στην περιγραφή της σχέσεως των ήχων αναφέρονται και τα εξής:

"Ο πρώτος ήχος πέντε φωνάς έχει ενήχημα. από γουν της υπορροής της δευτέρας αυτού φωνής αι εφεξής τρεις φωναί συναπτόμεναι αυτή -ήγουν τη δευτέρα- τον υφειμένον πρώτον αποτελούσιν ήχον, όν πλ. α' λέγομεν· η δε τρίτη αυτού φωνή συνεπιλαμβανομένη και τας εφεξής δύο τον δεύτερον ήχον

αποτελεί, **ως είναι τον πρώτον ήχον κατά τε τον τρόπον γεννητόν του δευτέρου ήχου και του πλ. α'·** η γαρ μέση αυτών φωνή κοινή εστιν αμφοτέροις.

Εκ πέντε φωνών τοίνυν ο πρώτος ήχος εστιν. ο δε δεύτερος ήχος έχει φωνάς τρείς· και εκ της δευτέρας αυτού φωνής ο πλαγιδεύτερος ήχος απογεννάται κακείθεν συνίσταται, πλην μετά του ενηγήματος. ει μεν γαρ ούτως ενηγηθή, πλ. α' ήχος εισάγεται, διότι **πολλήν κοινωνίαν έχουσι προς αλλήλους ο πλ. α' και ο πλ. β',** **ώσπερ και ο πρώτος μετά του δευτέρου.** ως επι το πλείστον δε τα πληρώματα και αι αποθέσεις του δευτέρου ήχου εις ήχον πλ. β' αποδίδονται."

Πολλές οι αφορμές για σχολιασμό απο το παραπάνω απόσπασμα:

1. Ο όρος "ενήχημα" αναφέρεται στο πρώτο τμήμα αυτού που σε νεότερες εποχές ονομάζουμε συνολικά απήχημα. Το απήχημα του κάθε ήχου χωριζόταν παλαιότερα (στην εποχή του Αγιοπολίτη) σε δύο διακριτά τμήματα, το ενήχημα και το επήχημα. Το ενήχημα ήταν κίνηση από τον έξω ήχο προς τα έσω τέσσερις φωνές και για τον α' και τον β' φαίνεται από τον Αγιοπολίτη πως ήταν κοινό: το ανανεανες. [Στην παράγραφο 3 εξάλλου, πολύ πίο πριν από το επίμαχο σημείο, έχει ήδη αναφερθεί ότι: "Δει δε εν τω μέλλειν ημάς ψάλλειν ή διδάσκειν άρχεσθαι μετά ενηγήματος. **ενήχημα** δέ εστι η του ήχου επιβολή, οίον τι λέγω· **ανα, ναι άνες·** όπερ εστί, άναξ, άνες. πάν γαρ το αρχόμενον από θεού οφείλει έχειν την αρχήν και εις τον θεόν καταλήγειν.", το οποίο δεν αποδίδεται σε συγκεκριμένο ήχο, αλλά φαίνεται στην εποχή εκείνη να έχει γενικότερη εφαρμογή]. Το επήχημα, εν συνεχεία, έδειχνε την παραγωγή του ζητουμένου ήχου από τον έσω που βρισκόταν, είτε στην 4φωνία ως κύριος, είτε με ανάβαση και ίση κατάβαση ως πλάγιος του κυρίου, είτε με δίφωνη ανάβαση στους διφώνους των πλαγίων ή μέσους των κυρίων, είτε, τέλος, στην τριφωνία του πλαγίου για την επιβολή των δύο βασικών φθορών: του νανα στην 3φωνία του πλ. δ' και του νενανώ στην 3φωνία του πλ. β', οι οποίες μέλιζαν κατά πλάτος μέλη εξολοκλήρου στην ιδέα τους. Στις νεώτερες προθεωρίες τα ενηγήματα παραλείπονται και σημειώνονται μόνο τα επηγήματα με τον γενικό τίτλο "ηχήματα".

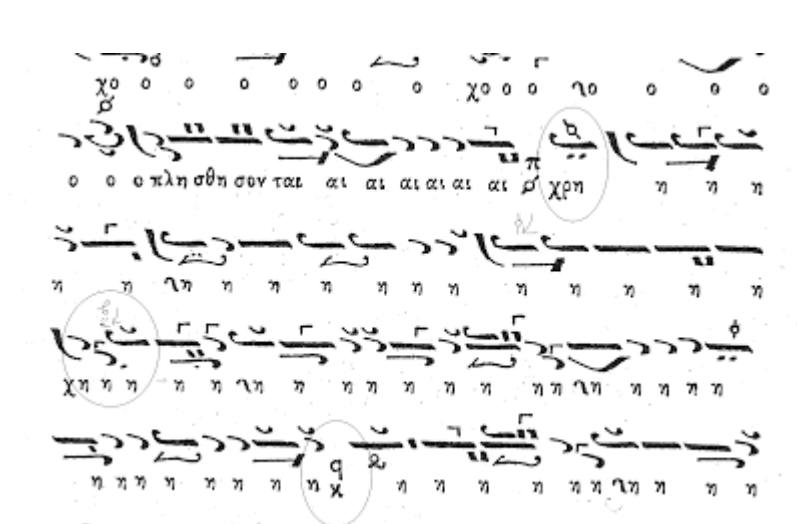
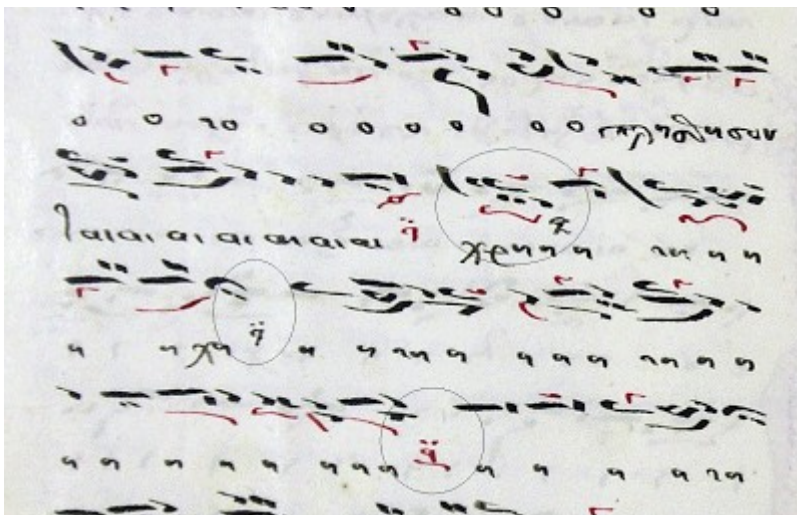
2. Περιγράφεται η πορεία του ενηγήματος του α' προς τα έσω 4 φωνές προς τον πλ. α' και εν συνεχεία αναφέρεται ότι η τρίτη προς τα έσω φωνή (2 κάτω από τον αρχικό α' στο σημερινό Κε, ήτοι στον ανανε, το σημερινό Γα) μαζί με τις "εφεξής δύο" (δηλαδή τον άγια στον Δι και τον αννανες στον Κε) συναποτελούν τον β' ήχο. Προκαλεί εντύπωση το γεγονός ότι οι φωνές οι ευρισκόμενες στο μεσοδιάστημα, δηλαδή την μεσότητα, μεταξύ α' - πλ. α' και β' - πλ. β' θεωρούνται μία και η αυτή ονομαζόμενες κοινές όταν λέει "η γαρ μέση αυτών φωνή κοινή εστιν αμφοτέροις". Πώς είναι κοινή η φωνή αυτή όταν ο βαρύς ως μέσος του έξω α' βρίσκεται αναλογικά χαμηλότερα (μείζων-μείζων προς το βαρύ) σε σχέση με τον φθορικό πλ. δ' (έσω β' χρωματικό) ως μέσο του β' (μείζων-ελάχιστος προς το βαρύ) στα μεσοδιαστήματα κυρίων και πλαγίων; Τρείς σκέψεις μπορούν να γίνουν:

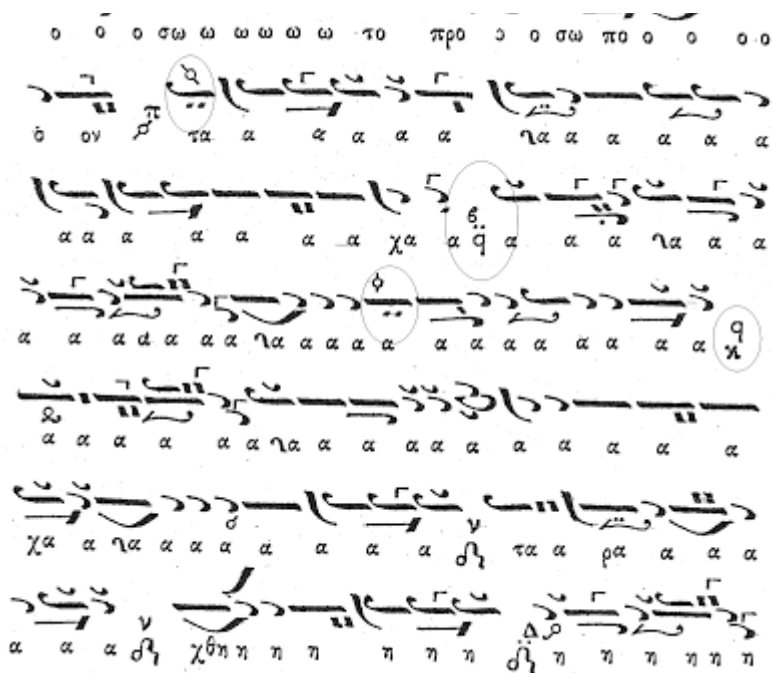
α. Ότι το απήχημα του α' δεν αναφέρεται στον έξω ήχο αλλά στον έσω, όπου πράγματι στην μεσότητα με τον πλάγιο (στον κάτω Δι της νέας γραφής) τα διαστήματα είναι ακριβώς ίδια με αυτά της μεσότητας β' - πλ. β', ήτοι τόνοι μείζων-ελάχιστος προς το βαρύ. Η πιθανότητα αυτή είναι πολύ μικρή, γιατί, ως γνωστόν, τα ηχήματα των διαφόρων ήχων στις διάφορες προθεωρίες αναφέρονται στο στιχηραρικό είδος, στο οποίο ο α' μελίζει στον έξω ήχο, τον α' 4φωνο, που σημαίνει ότι ως μέσος νοείται ο "χαμηλός" βαρύς του στιχηραρίου με ποιότητα νανά.

β. Ότι εν αναβάσει από τον πλ. α', όπου κατέληξε το ενήχημα, η δεύτερη βαθμίδα προς το οξύ, ήτοι

ο να να λαμβάνει δίεση γινόμενος όμοιος στον άκουσμα με τον φθορικό έσω β', και δίνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την ιδέα του χρωματικού β' με διαστήματα ελάχιστο-μείζων προς το οξύ.

γ. Μια πό ριψοκινδυνευμένη σκέψη ξεκινάει με αφορμή την φράση "η γαρ μέση αυτών φωνή κοινή εστιν αμφοτέροις". Πότε ο μέσος του β', ο πλ. δ' ταυτίζεται με τον μέσο του α', τον βαρύ που έχει ποιότητα να να; Μιά τέτοια περίπτωση ταύτισης υπάρχει όταν κατεβούμε στον μέσο του πλ. δ', δηλαδή στον πλ. β' του υπατοειδούς, δηλαδή στον κάτω Κε του νέου συστήματος. Αυτός είναι ήχος από παραλλαγής πλ. β', από μέλους δε πλ. α' και για το λόγο αυτό είχε διπλή μαρτυρία κατά τους παλαιούς. Ανεβαίνοντας το μέλος εκ του κάτω Κε προς τα επάνω τρέπεται η ιδέα του σε να να αντί νεάγιε στο Νη της νέας μεθόδου, και συνεπώς ιδέα ανανες του πρώτου στην βαθμίδα νεανες (Βου). Στο τμήμα κάτω Κε-Νη υπάρχει απόλυτη ταυτιση διαστημάτων α' και β', όταν ο β' ξεκινάει απήχημα απο τον έσω β' (σημερινό Βου). Σε αυτήν την περίπτωση, εν αναβάσει, ο α' στον Κε και ο β' στον Βου πλησιάζουν αρκετά στην ποιότητά τους. Το διάστημα Νη-Βου έχει ακολουθία μείζωνος-ελλάσωνος και συχνάκις τρέπεται σε ακολουθία μείζωνος-μείζωνος με μικρή δίεση στον Βου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ταύτισης α' και β' στην βαθμίδα Βου της νέας μεθόδου έχουμε στα αρχαία ανοιξαντάρια, όπως φαίνεται καθαρά στις παρακάτω εικόνες:

3. Από την μελέτη της δευτέρας παραγράφου της μαρτυρίας που παραθέσαμε, βλέπουμε ότι κατά τον Αγιοπολίτη η διαφορά στην "επιβολή" των δύο ήχων (στο πώς εισαγόμαστε στην ιδέα του ήχου, δηλαδή), έγκειται μόνο στο επήχημα, στην τελική πορεία του απηχήματος δηλαδή. Ο δεύτερος ήχος λέει ότι συνίσταται εκ δύο φωνών (νεανές-νενανώ, η διφωνία των δευτέρων ήχων) και ότι ο πλ. β' γεννάται από την δεύτερη φωνή, δηλαδή το νενανώ. Αν, όμως, το μέλος δεν επηχηθεί κατάλληλα εισαγόμαστε απλά στον πλ. α' που είναι κοινή βάση για τους έσω α' και β' ήχους. Από το γεγονός αυτό και από την κοινή εισαγωγή στους κυρίους α' και β' από τον ίδιο έσω, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι "πολλήν κοινωνίαν έχουσι προς αλλήλους ο πλ. α' και ο πλ. β', ώσπερ και ο πρώτος μετά του δευτέρου".

Παίρνοντας μία μικρή γεύση για την συλλογιστική των παλαιών πάνω στα θέματα της οκτωηχίας, και έχοντας την αίσθηση ότι απλά ψηλαφούμε την επιφάνειά τους και όχι το βάθος τους, επιφυλασσόμεθα για ανάρτηση κι άλλων παρομοίων άρθρων στην αναζήτηση του είδους της σχέσης α' και β' ήχου.

"Πρῶτός ἐστι καὶ δεύτερος": Παράλληλη μαρτυρία Γαβριήλ Ιερομονάχου.

Στο περίφημο θεωρητικό σύγγραμμα του Γαβριήλ Ιερομονάχου (1ε' αι.) με τίτλο: "Περὶ των εν τη ψαλτική τέχνη σημαδίων και φωνών και της τούτων ετυμολογίας", γίνεται μία σύντομη μεν, αρκετά περιεκτική δε, αναφορά στην οκτωηχία της Βυζαντινής Μουσικής και στα γνωριστικά ιδιώματα των ήχων. Ο Γαβριήλ απαριθμεί εν συντομία και κάποια χαρακτηριστικά των ήχων που είτε τους συνδέουν με τους υπολοίπους ήχους, είτε τους διαφοροποιούν και τους καθιστούν αναγνωρίσιμους έναντι των υπολοίπων στην παράδοση των διαφόρων εκκλησιαστικών μελών.

Μεταξύ των άλλων γίνεται και αναφορά στο κοινό χαρακτηριστικό των ήχων να "ποιούν τετραφώνους". Διαβάζουμε τα εξής:

"Έχουσιν αύθις πάντες (οι ήχοι) κοινόν το ποιείν τετραφώνους, αλλά τούτο μάλιστα μεν και επί το πολύ εστι του πρώτου. Εν γαρ τω ήχω τούτω ειδοποιείται και φαίνεται η του τετραφώνου ιδέα, εν δε τοις άλλοις σπανίως γίνεται· αλλ' ουδέ τοσούτον φαίνεται η τετραφωνία εν τούτοις όσον επί τω πρώτω. Ο γαρ δεύτερος ποιεί μεν, άπαξ δε, ίνα μη συνεμπέση τω πρώτω· ούτοι γαρ εις τετραφωνίας οι αυτοί φαίνονται, ει μή που τις επιτηδειότητι φωνής και τέχνης μεταχειρίση, δείξη εκατέρου το μελος."

Με απλά λόγια, ο Γαβριήλ τονίζει ότι όλοι μεν οι ήχοι κινούνται κάποια στιγμή στον τετράφωνό τους (που κατά την θεωρία του Τροχού είναι ο αυτός κύριος ήχος), αλλά το ιδίωμα αυτό το έχει περισσότερο από όλους ο α' ήχος, που χαρακτηρίζεται γενικότερα σαν ήχος από την ύπαρξη του 4φώνου του. Εν συνεχεία αναφέρεται το σημαντικότερο στοιχείο ότι ο δεύτερος κινείται κάποιες φορές στον 4φωνο, αυτό όμως θα το κάνει μία μόνο φορά μέσα σε ένα μέλος μη τυχόν συμπέσει με τον α' ήχο και ξεφύγει από την γνωριστική του ιδέα. Και εξηγεί ότι οι δύο αυτοί ήχοι φαίνονται ακριβώς ίδιοι στην 4φωνία, και χρειάζεται κάποιος να μεταχειριστεί επιτηδειότητα φωνής και τέχνης για να δείξει το μέλος εκάστου ήχου χωρίς να τους "μπερδέψει" ψηλά στην 4φωνία.

Είναι σημαντικό να σημειώσουμε ότι πουθενά δεν γίνεται αναφορά για τοποθέτηση σημαδίου φθοράς στην 4φωνία προκειμένου να αποφευχθεί σύγχυση στους ήχους, όπως θα γινόταν σίγουρα με το τωρινό σύστημα γραφής. Αυτό που μπορεί να εξαχθεί ως συμπέρασμα σε σχέση με την γενικότερη προβληματική της σχέσεως α' και β' ήχου, είναι ότι, όπως διαφαίνεται και από τα γραφόμενα, η κίνηση του μέλους προς την 4φωνία είναι θα λέγαμε μια εισαγωγή, μια "επιβολή" ιδέας ήχου που χαρακτηρίζει τόσο τον α' όσο και τον β'. Μπορεί κάλλιστα η κίνηση αυτή να παραπέμψει στην ιδέα του ενός ή του άλλου χωρίς διαφορά και το μέλος να εκτιλυχθεί από εκεί και πέρα σε έναν από τους δύο αυτούς ήχους με μόνο οδηγό θα λέγαμε τις αναγνωρίσιμες για κάθε ήχο θέσεις.

Σε συνδυασμό με όσα ήδη έχουμε αναφέρει για την έννοια της φθοράς και για την σχέση α' και β' ήχου σε προηγούμενα μηνύματα, αρχίζουμε ολίγον κατ' ολίγον να αντιλαμβανόμαστε γιατί είναι τόσο εύκολη η τροπή του α' ήχου σε β' χωρίς καμία σήμανση αλλοιώσεως στην παλαιά γραφή και τοποθέτηση φθοράς β' στην νέα, αν και όχι πάντα. Τα παραδείγματα πάμπολλα και ακανθώδη για την μουσικολογία:

- Ο πρόλογος "Τον τάφον σου Σωτήρ" που είναι έξω α', ήτοι α' στην 4φωνία.
- Το αρχαίο "Χριστός ανέστη" που τρέπεται σε β' ήχο στην 4φωνία συνήθως χωρίς καμία σήμανση φθοράς στην γραφή του Πέτρου.
- Η συχνότατη (σχεδόν κλασσική) τροπή του βαρέος της Παπαδικής σε β' ήχο όταν διφωνεί στον α' χωρίς σήμανση φθοράς στην παλαιά γραφή, που, με όσα ήδη αναφέραμε, ήταν για τους παλαιούς λογικότερη και εύκολη διότι εν αναβάσει από τον βαρύ στον έσω α' (από το Ζω στο Πα της νέας μεθόδου, δηλαδή) η ιδέα που δίνει η ακολουθία ελαχίστου-μείζωνος είναι γνωριστική και των δύο αυτών ήχων. Οι θέσεις ήταν ο απόλυτος ρυθμιστής του ποιός ήχος θα ακουστεί. Είναι γνωστό εξάλλου ότι ο βαρύς της Παπαδικής μοιράζεται πολλά κοινά με τους β' ήχους, όντας β' διαστηματικά (β' "από μέλους" αν και βαρύς "από παραλλαγής", όπως θα συναντούσαμε στα παλαιά συγγράμματα) ευρισκόμενος στην μέση 5χόρδου άγια (κάτω Δι-Πα άγια στιχηραρικού) ή, αν προτιμάτε, στην έσω αντιφωνία του έξω β' της διατονικής παραλλαγής του Τροχού (άνω Ζω) και έχων την ιδέα του διατονικού νεχέανες (λεγέτου) στα περίξ αυτού διαστήματα.

Για το θέμα ειδικά της τροπής του βαρέως σε β' όταν διφωνεί θα γίνει ιδιαίτερη αναφορά σε ξεχωριστά άρθρα.

"Πρῶτός ἐστι καὶ δεύτερος": Παράλληλη μαρτυρία Μανουήλ Χρυσάφου

Ο Μανουήλ Χρυσάφης στην γνωστή πραγματεία του "Περὶ τῶν ἐνθεωρουμένων τῇ ψαλτικῇ τέχνῃ καὶ ὧν φρονούσι κακῶς τινες περὶ αὐτῶν" ομιλώντας περὶ φθορῶν κάνει αναφορά στην σχέση α' και β' ήχου. Το σχετικό απόσπασμα έχουμε ήδη αναρτήσει στα περὶ φθοράς, το επαναλαμβάνουμε, όμως, εδώ για καλύτερη σύνδεσή του και παράλληλη μελέτη με τὰ ἤδη αναρτηθέντα για την σχέση α' και β' ήχου. Στα της φθοράς του β', λοιπόν, λέει τα εξής:

"Εἰ δὲ διὰ δεσμόν τίθεται ἡ φθορά αὕτη (τοῦ β' ήχου), γίνεται οὕτως. **ο πρῶτος ήχος πολλάκις τετραφωνῶν γίνεται δεύτερος ἀπὸ μέλους.** ποιεῖ δὲ τοῦτο ἡ τῆς δευτέρου ήχου φθοράς δύναμις. εἰ γὰρ μὴ ἐτίθετο φθορά εἰς τὸν πρῶτον, κατήρχετο εἰς τὸν μέσον αὐτοῦ τὸν βαρύν. ἀλλὰ **δια τοῦτο τίθεται ἡ φθορά ἢ ὁ ήχος**, καὶ ἀντὶ τοῦ βαρέος δεσμεῖ τὸ μέλος καὶ γίνεται μέσος τοῦ δευτέρου οὕτως·"

ὡε ᾶ ὡες·

παρατίθεται ἐπήχημα μέσου β':

Με βάση τα ὅσα έχουμε ἤδη πεί αρχίζει νὰ φαίνεται πὶό σαφές ὅτι ὁ α' καὶ ὁ β' ήχος ἔχουν ἐντονὴ σχέση στὴν μελοποιία, με τὸν α' ἰδιαίτερώς νὰ τρέπεται "πολλάκις" σὲ β' στὴν 4φωνία τοῦ. Αὐτὴ ἡ μαρτυρία ἐρχεται σὲ ἀπόλυτη σχεδόν συμφωνία με τὴν ἀντίστοιχη τοῦ Γαβριήλ Ἱερομονάχου, ποὺ εἶναι καὶ σχεδόν σύγχρονος τοῦ Χρυσάφου, καὶ ὁ ὁποῖος, ὅπως δείξαμε σὲ προηγούμενο ἀρθρο, τόνιζε τὴν ευκολία με τὴν ὁποία οἱ δύο αὐτοὶ ήχοι ἐναλλάσσονται στὴν 4φωνία, σὲ τέτοιο βαθμὸ μάλιστα ποὺ χρειάζεται ἐπιτηδειότητα φωνῆς καὶ τέχνης γιὰ νὰ μὴ παρασυρθεῖ ὁ ψάλλων καὶ ψάλλει τὸν ἕναν ἀντὶ τοῦ ἄλλου.

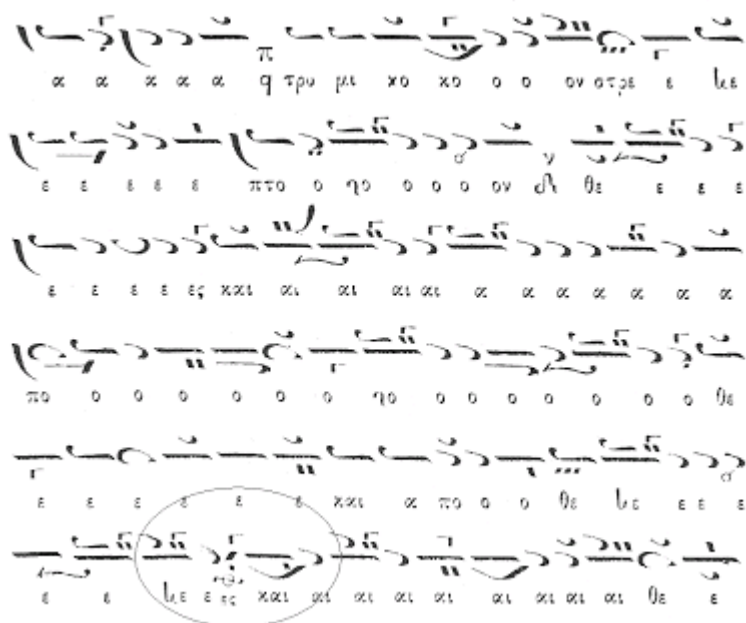
Ὅπως ἤδη σημειώσαμε καὶ σὲ ἄλλο ἀρθρο, ἡ ἀναφορά τοῦ Χρυσάφου γιὰ τροπὴ τοῦ α' σὲ β' "ἀπὸ μέλους" φαίνεται ἀπὸ τὴν γενικότερη μελέτη τοῦ θέματος ὅτι ἔχει νὰ κάνει με τὴν ἀλλαγὴ τῆς "ιδέας" τοῦ μέλους μόνον καὶ ὄχι τῆς παραλλαγῆς. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι κατὰ τὴν παραλλαγὴ τὸ μέλος εἶναι στὴν 4φωνία ἀνάνευ, ἐνῶ ἡ ποιότητα γίνεται νεανές. Εἶναι αὐτὸ δυνατόν; Στὸ μέλλον θὰ ἀναρτήσουμε συγκεκριμένα παραδείγματα ἀπὸ θεωρητικὰ συγγράμματα καθὼς καὶ παλαιογραφικὰ τεκμήρια γιὰ τὸ φαινόμενο αὐτὸ στὴν παλαιὰ γραφὴ.

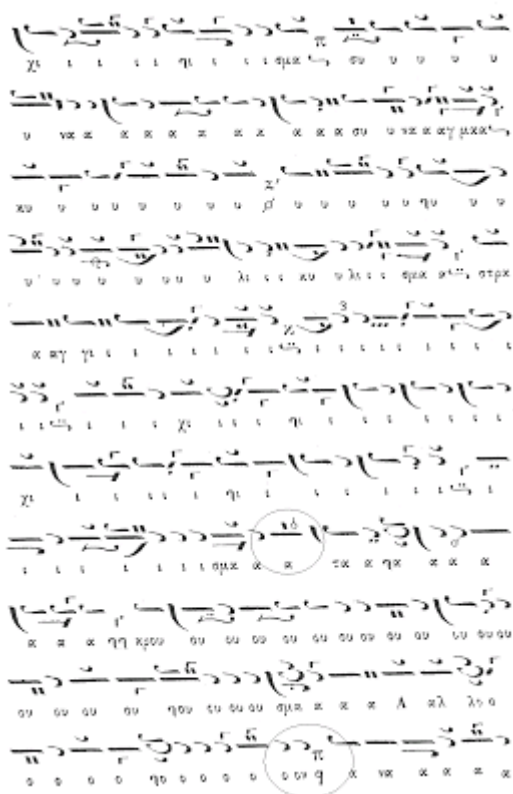
Τέλος, εἶναι σημαντικότερο τὸ σημεῖο ποὺ λέει ὅτι δὲν τίθεται πάντοτε σημάδι φθοράς, ἀλλὰ ἐνίοτε "ήχος" γιὰ νὰ καταδειχθεῖ ἡ ἐναλλαγὴ. Ὁ ὅρος "ήχος" ἐδῶ δέον νὰ νοηθεῖ ὡς μαρτυρία στὴν πορεία τοῦ μέλους. Γιὰ νὰ γίνει αὐτὸ κατανοητὸ δίνονται δύο παραδείγματα ἐκ τοῦ αὐτοῦ μέλους, τοῦ "Μεγάλου Ἰσοῦ" τοῦ Κουκουζέλου, τροπῆς α' σὲ β' καὶ τοῦ ἀντιστρόφου:

α. Ἀπὸ χφ τελῶν 17ου αἰ. σὲ μέση πλήρη γραφὴ:

2. Από την εξήγηση του μέλους την ευρισκομένη στο "Εν άνθος Εκκλησιαστικής Μουσικής" του Αγαθαγγέλου Κυριαζίδου:

Σχόλια επί των παραδειγμάτων:

1. Στο σημείο "και θεματισμός" και αμέσως μετά από μαρτυρία γ' ήχου γίνεται εναλλαγή σε πλ. β' χωρίς καμία φθορά. Οι θέσεις που ακολουθούν είναι χαρακτηριστικές των β' ήχων με πρώτη αυτή του "έσω δαρμού", γνωστότατη και συχνότατη στα στιχηραρικά του πλ. β', εν συνεχεία τα αλλεπάλληλα αναβάσματα με διπλή για κατάληξη στον έσω θεματισμό στην βαθμίδα του β', που εδώ έχει ρόλο αφώνου σημαδίου και όχι φθοράς και υποδεικνύει χειρονομία και χαρακτηριστικό για την βαθμίδα του β' ήχου μέλος. Φθορά δεν υπάρχει πουθενά. Οι ίδιες οι θέσεις υποδεικνύουν το μέλος και η μαρτυρία του έξω β' επιβεβαιώνει την "φθορά" του ήχου.

2. Στην συλλαβή "στραγγίσμα-τα" έχουμε πέρασμα στο διάτονο με την θέση της διπλής στον γ' ήχο. [Οι παρατηρητικοί θα προσέξουν ανάβαση 2 φωνών συνολικά στην νέα γραφή, η οποία δεν περνάει και στις μαρτυρίες που θα έπρεπε να ανέβουν κατά μία (το Γα να γίνει Δι) ενώ στην παλαιά, στο σημείο της αλλαγής υπάρχει 3φωνη ανάβαση, που μας υποψιάζει για φαινόμενο "δυνάμεως"]. Και πάλι, καμία φθορά δεν υπάρχει στο κείμενο, η εναλλαγή όμως επιβεβαιώνεται στην παλαιά γραφή με μαρτυρία πλ. α' ήχου.

Τα παραδείγματα είναι πολλά και ανεξάντλητα. Θα ακολουθήσουν, αν θέλει ο Θεός, και άλλα αντίστοιχα. Δύσπιστοι θα υπάρχουν, και είναι λογικό. Έχουμε απομακρυνθεί πολύ από αυτήν την λογική και δεν γίνεται να μπει "παλαιό κρασί σε ασκούς νέους", για να κάνουμε και έναν αναγραμματισμό του κυριακού λογίου. Ένας καλοπροαίρετος και λίγο παρατηρητικός αναγνώστης, όμως, αποκλείεται να μη προσέξει κάποια εξόφθαλμα πράγματα. Θα δούμε...